

В. П. Садковий,
к.психол.н., проф.,
ректор Національного університету цивільного захисту України,
м. Харків

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглянуто результати досліджень процесів реформування вищої освіти в Україні, проаналізовано нормативні документи, що регламентують формування освітянського простору, та результати росту показників вищих навчальних закладів, процеси вдосконалення навчального процесу та труднощі, з якими зіткнулися українські вищі навчальні заклади.

Ключові слова: вища освіта, реформа освіти, вищі навчальні заклади.

Сучасні політичні та соціально-економічні перетворення в Українській державі ставлять перед освітньою галуззю нові завдання, пов'язані, в тому числі, з теоретико-методологічним обґрунтуванням необхідності вдосконалення механізмів державного управління системою вищої освіти в країні. Новий механізм управління освітою вимагає розвитку автономії навчальних закладів, яка повинна здійснюватись на основі внутрішнього академічного контролю, зовнішнього контролю, послаблення регламентації всіх видів діяльності освітніх установ за умови виконання ними вимог державних освітніх стандартів. Атестація ВНЗ є одним із загальноприйнятих у світовій практиці “інструментів” забезпечення якісної освіти, основною формою державно-суспільного контролю за діяльністю освітніх установ. Метою та змістом атестації ВНЗ є встановлення відповідності змісту, рівня та якості навчання і виховання студентів, підготовки випускників освітніх установ (незалежно від форм отримання освіти) вимогам державних освітніх стандартів

На важливості ґрунтовного дослідження проблеми забезпечення якості освіти, завдяки вдосконаленню освітніх стандартів в державному управлінні, наголошується у працях сучасних науковців [1–4], в яких аналізуються нормативно-правові акти, що направлені на поліпшення підготовки фахівців, та

покращення системи державної акредитації вузів.

Метою статті є аналіз новітніх підходів та державних механізмів формування системи якості вищої освіти та ВНЗ щодо поліпшення підготовки майбутніх фахівців.

Модернізація системи вищої освіти в Україні має бути спрямована передусім на демократизацію, послідовне впровадження академічних прав і свобод освітніх установ, на створення умов для їх економічної самостійності. На основі саме такого підходу вузи зможуть сформувати власну стратегію розвитку з урахуванням потреб споживачів ринку освітянських послуг і ринку праці. Вищі навчальні заклади повинні знати потреби абітурієнтів, держави, роботодавців і відповідно до цього шукати власну нішу на ринку праці.

Оцінка якості роботи вузів відбувається за допомогою комбінації практичних і академічних показників. До найбільш вагомих із них належать:

- зростання матеріального статку (зарплати) випускників;
- кар'єрне зростання;
- зростання компаній, у яких працюють випускники;
- рівень попиту бізнесу на випускників;
- глобалізація діяльності і міжнародне визнання навчальних програм;
- академічна кваліфікованість (наукові ступені) та активність викладачів (дослідження, публікації);
- відповідність навчальних планів і програм мінливій практиці і вимогам сучасного бізнесу [4].

В Україні існує серйозна розбіжність між негнучкістю професійних кваліфікацій, які встановлює держава, і потребами окремих осіб, галузей і економіки країни в цілому. За результатами проведених національних конференцій з розвитку освіти в Україні вузівська громадськість прийняла як стратегічну мету рух у напрямку міжнародної акредитації навчальних програм і вузів.

В Україні поступово створюються умови для переходу на модель управління освітнім процесом з обмеженим державним контролем –

впроваджуються державні стандарти освіти, затверджено всі складові галузевих стандартів освіти, встановлено норми і організації навчального процесу тощо. Відповідність діяльності навчальних закладів діючому механізму регламентації встановлюється системою самооцінки, ліцензування, атестації, державної і громадської акредитації. Це стосується як організації названих заходів, так і критеріїв та показників якості навчального процесу. Державна акредитація гарантує необхідний освітній мінімум, захищає суспільство від некваліфікованих і випадкових ВНЗ. Державні органи акредитації (ліцензування, атестації) здійснюють інституціональну оцінку діяльності навчального закладу (окремих напрямків, спеціальностей), яка визначає:

- академічний рівень кадрового складу викладачів;
- матеріально-технічне та інформаційне забезпечення навчального процесу;
- наявність замовлення на фахівців з боку підприємств, організацій, держави;
- відповідність структури і змісту навчального плану галузевим стандартам освіти за напрямками та спеціальностями;
- якість підготовки фахівців [3].

Головні критерії якості навчального процесу наведено в таблиці.

Таблиця

Головні критерії якості навчального процесу

<i>Назва критерію</i>	<i>Зміст критерію</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
1. Мета навчання та її втілення в освітній діяльності вищого навчального закладу	Формулювання намірів навчального закладу та завдань, що забезпечують досягнення цілей: їх відповідність державній науково-технічній політиці. Діагностичний аналіз ринку праці та потреб регіону, обґрунтування кількості фахівців для обраного напрямку обґрунтування кваліфікаційних вимог (оволодіння навичками, певним рівнем компетенції до випускників навчального закладу)
2. Рівень професійної програми і навчальних планів вищого закладу	Характеристика освітньо-професійного фундаменту – циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, їх відповідність цілям і завданням, які поставлені закладом освіти, а також міжнародному досвіду

1	2
3. Рівень навчальних програм та методичного забезпечення по кожній дисципліні навчального плану	Обґрунтування необхідності створення власних навчальних програм або їх запозичення в інших навчальних закладах, користування типовими навчальними програмами, виключення дублювання тем у навчальних програмах. Рівень використання комп'ютерного забезпечення з кожної дисципліни
4. Рівень забезпеченості умов навчання	Відповідність загальної площі приміщень Держстандарту. Достатня кількість лабораторій для забезпечення навчальних програм. Характеристика сучасного комп'ютерного забезпечення, можливості доступу та виконання для студентів. Характеристика бібліотечного фонду. Рівень забезпеченості студентів підручниками, робочими місцями в читальних залах. Характеристика кадрового забезпечення. Співвідношення між штатними та позаштатними викладачами. Рівень якісного складу (доктори наук, професори, кандидати наук, доценти, викладачі вищої категорії). Кількість студентів на одного викладача
5. Рівень участі студентів, аспірантів, викладачів у виконанні проектів з науково-навчального стажування за кордоном.	Аналіз ініціатив керівництва навчального закладу щодо реалізації зарубіжних контактів з іншими навчальними закладами (навчання за кордоном, програми обміну тощо)
6. Рівень відбору абітурієнтів (майбутніх студентів)	Аналіз ініціатив навчального закладу стосовно залучення та відбору абітурієнтів. Аналіз критеріїв відбору абітурієнтів. Наявність співбесіди перед вступними іспитами. Аналіз процедури вступних іспитів з точки зору можливостей незалежного вивчення

Оцінка потенціалу вузу передбачає:

- позитивну динаміку зростання ресурсів, що необхідні для досягнення місії;
- визначення ресурсів, які уможливають у майбутньому досягнення поставлених цілей.
- рівень викладання гуманітарних дисциплін, їх професійне спрямування;
- новітні технології і дидактичні ресурси;
- практичну підготовку, навички та вміння;
- володіння іноземними мовами, комп'ютерними технологіями.

Розглядаються також показники особистих досягнень, які охоплюють:

- механізм відбору абітурієнтів;
- моніторинг навчальних успіхів;

- обсяг і структуру навчального навантаження;
- формування професійної культури майбутнього фахівця;
- зв'язок із роботодавцями та випускниками;
- продовження освіти (магістратура, докторантура, додаткова освіта)

тощо.

Потрібно зазначити, що недостатня розробленість багатьох стандартів, державних вимірників засвоєння тими, що навчаються, змісту освіти на рівні стандартів, а також відсутність опису механізму атестації в “Положенні про атестацію та акредитацію освітніх установ”, розробленому Міністерством освіти України, призводить до того, що атестація в системі освіти носить певною мірою суб'єктивний характер, але в той же час активізує пошуки оптимальної атестаційної процедури. Особливу гостроту дана проблема набуває внаслідок того, що Закон України “Про освіту” закріпив автономію освітніх установ у розв'язанні багатьох правових, фінансових, організаційних питань вибору освітніх програм і технологій [2]. З іншого боку, Закон закріпив відповідальність освітніх установ перед державою та суспільством за допомогою їх суспільно-державної акредитації, обов'язковою умовою якої є державна атестація. Як показує практика, у даний час існують два основних джерела збагачення форм і методів управління шляхом атестаційних процедур: розробка нових типових моделей управління на основі прикладних наукових досліджень у галузі атестації і “жива” практика, що породжує вдалі зразки конкретних інновацій. Саме системи якості виявилися тим інструментом, який дозволив вищим навчальним закладам, що їх впровадили, досягти високого ступеня довіри і стійкої прихильності споживачів до їх послуг. Як свідчить світова практика, впровадження систем якості у вищих навчальних закладах дозволяє ВНЗ:

- суттєво покращити та оптимізувати свою бізнесову діяльність і підвищити результативність і ефективність роботи;
- посилити акцент на меті своєї діяльності і досягненні очікувань споживачів;

- досягти і стабільно підтримувати високу якість своїх послуг для задоволення потреб і вимог споживачів;
- збільшувати задоволеність споживачів ;
- досягти впевненості, що очікуваної якості досягнуто, і вона постійно підтримується;
- забезпечити докази для споживачів та потенційних споживачів відносно того, що ВНЗ здатний зробити для них;
- відкрити нові можливості або зберегти вже завойовані сегменти ринку послуг у сфер вищої освіти;
- отримати визнання з боку замовників через процедуру сертифікації;
- брати участь у тендерах, у тому числі міжнародних, щодо надання освітянських послуг на вигідних умовах.

Таким чином, при зовнішній оцінці діяльності ВНЗ предметом експертизи є результати освітньої діяльності й умови їх досягнення. У ході експертизи вивчаються зміст, якість освіти, досягнутий рівень навченості випускників, а також дотримання вузом установлених законодавством прав громадян на освіту й інших прав, що реалізуються в ньому. Експертиза встановлює міру відповідності отриманих експертами матеріалів та інформації вимогам, що висуваються.

1. Атестація ВНЗ, відображаючи характер інноваційних процесів, що протікають у системі освіти, сприяє осмисленню і включенню педагогів в освітні інновації.

2. Мотиваційно-ціннісна орієнтація атестації дозволяє розглядати її як управлінський механізм розвитку професорсько-викладацького складу за умови розробки адекватної атестаційної процедури.

3. Критерії атестації ВНЗ в перехідний період розробки та впровадження державних нормативних документів з атестації є об'єктом узгодження інтересів, очікувань і позицій всіх учасників атестаційного процесу і відображають соціальну значущість атестації.

4. Атестаційна процедура будується на основі класичного управлінського

циклу, реалізуюючи організаційну, координуючу, аналітичну й контролюючу функції управління.

Список використаної літератури:

1. Державні стандарти професійної освіти: Теорія і методика. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 367 с.
2. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти : наук-метод. посіб. – К. : Актуал. освіта, 2002. – 312 с.
3. *Ткаченко В.* Освітня політика в контексті глобалізаційних процесів / В. Ткаченко // Освіта. – 2006. – 20–27 верес. – № 36/37. – С. 6-7.
4. *Щербань М.* Як модернізувати університет? : [досвід кращих ВНЗ України має слугувати особистості й державі] / М. Щербань // Освіта. – 2002. – 10–17 квіт. – № 22/23. – С. 3.

Sadkova V. P. Government mechanisms of higher quality education in Ukraine.

In the article the results of researches of processes of reformation of higher education in Ukraine are shown, analysed, normative documents, which regulate forming of educational space, and results of height of indexes of higher educational establishments of the state, the processes of improvement of educational process and difficulty with which clashed Ukrainian higher educational establishments

Key words: higher education, educational reform, higher educational establishments.

Садковой В. П. Государственные механизмы формирования качественной системы высшего образования в Украине.

Рассмотрены результаты исследований процессов реформирования высшего образования в Украине, проанализировано нормативные документы, которые регламентируют формирование образовательного пространства, и результаты роста показателей высших учебных заведений, процессы совершенствования учебного процесса и трудности с которыми столкнулись украинские высшие учебные заведения.

Ключевые слова: высшее образование, реформа образования, высшие учебные заведения.